

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС РОБОТИ З ІНШОМОВНИМ АУДІОТЕКСТОМ

DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS STUDENTS WHILE WORKING WITH A FOREIGN LANGUAGE AUDIO TEXT

У статті авторами обґрунтовано актуальність формування та розвитку критичного мислення здобувачів освіти у вищих військових навчальних закладах у процесі іншомовної підготовки. Це нагальна потреба сьогодення, оскільки майбутній фахівець має вміти аналізувати явища суспільного життя, протидіяти токсичним маніпулятивним інформаційним впливам. Перед сучасною вищою освітою постають нові цілі та завдання: сформувати особистість, здатну вирішувати складні проблеми, критично оцінювати обставини, що склалася; порівнювати різні думки, приймати рішення самостійно і виважено. Поступово традиційні методи навчання змінюються на інноваційні, спрямовані на інтелектуальний розвиток майбутніх фахівців. Представлено аналіз досліджень і публікацій зарубіжних і вітчизняних науковців, у яких розглядається феномен критичного мислення. Ознаками критичного мислення є відкритість, гнучкість, обґрунтованість, цілеспрямованість. Для науково-педагогічних працівників, котрі викладають іноземні мови у вищих військових навчальних закладах, важливо навчити здобувачів освіти орієнтуватися у джерелах інформації, аналізувати та синтезувати іншомовну інформацію, критично оцінювати нові знання, формулювати логічні висновки й узагальнення. У статті авторами проаналізовано категорії таксономії Бенджаміна Блума, що охоплює пізнавальну сферу. Розглядаються прийоми та методи технології розвитку навичок критичного мислення для їх використання під час роботи з аудіотекстами на заняттях з іноземної мови. Обґрунтовано доцільність впровадження у процес іншомовної підготовки таких методів і прийомів технології критичного мислення, як «ключові слова», «інсерт», «Ромашка Блума», «запитання», «написання есе». Зроблено висновок щодо важливості використання запропонованих методик розвитку критичного мислення, оскільки вони дозволяють розвивати уміння працювати з інформаційним потоком, що постійно змінюється, впевнено та коректно висловлювати свої думки, співпрацювати у групі, сприяють підготовці здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: критичне мислення, інформація, іноземна мова, аудіотекст, таксономія Блума.

The article addresses the problem of formation and development of cadets' critical thinking skills in higher military educational establishments in the process of foreign language training. Formation of critical thinking is an urgent need of today, because the future specialist must be able to analyze the present socio-economic and political phenomena, to counteract the effects of toxic and manipulative information. Present-day higher education system faces new goals and objectives: to form a person capable of solving complex problems, assessing the circumstances critically, contrasting different ideas and viewpoints, making decisions independently and with deliberate care. Gradually, traditional teaching methods are being changed to innovative ones aimed at the intellectual development of future professionals. The analysis of the publications of scholars abroad and in Ukraine that study the phenomenon of critical thinking has been presented. Main features of critical thinking are openness, flexibility, validity etc. It is important for the staff of foreign language departments to teach cadets to navigate information sources, analyze and synthesize foreign language information, critically evaluate knowledge acquired, draw logical conclusions and summarize information. The categories of Benjamin Bloom's taxonomy, which covers the cognitive sphere, have been generalized. Techniques and methods of formation and development of critical thinking skills while forming auditory skills in foreign language classes are considered. The specifics of application of such methods and techniques of critical thinking technology as "Key words", "Insert", "Questions", "Bloom's Chamomile", "Essay writing" are considered. The authors come to the conclusion that the mentioned methods of forming and developing critical thinking are assumed to be efficient in foreign language training of future specialists, as they allow to develop the ability to work with constantly changing information flow, express opinions confidently and reasonably, work collaboratively. We consider critical thinking development as a condition for effective acquisition of foreign language in higher military educational establishments.

Key words: critical thinking, information, foreign language, audio text, Bloom's taxonomy.

УДК 378.147:811
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-1.11>

Карасьова Л.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри романо-германських мов
Національної академії Служби безпеки
України

Кононова Д.В.,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських мов
Національної академії Служби безпеки
України

Яковенко Н.В.,
старший викладач кафедри
романо-германських мов
Національної академії Служби безпеки
України

Цвяк Л.В.,
канд. філол. наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді. За умов сучасних політичних та економічних змін, глобальної інформатизації сучасного українського суспільства головним завданням сучасної вищої школи є розкриття здібностей кожного здобувача освіти, виховання особистості, готової до ефективної професійної діяльності у високотехнологічному, конкурентному світі. Зрос-

тає інтерес до фахівця, здатного до самореалізації, самовираження, саморозвитку, самоосвіти протягом усього життя, такого, що вміє переконливо аргументувати свою позицію у процесі обговорення питань, які стосуються його професійної компетентності. Розвиток особистості, здатної мислити критично, значною мірою залежить від сучасної освітньої системи, завдання якої

полягає у вихованні критично мислячої людини XXI сторіччя [8].

У сучасному розумінні слово «критичне» пов'язане не з умінням критикувати інших, знаходити недоліки, суперечити та сперечатися. Критичне мислення – це здатність і прагнення оцінювати різні твердження і висловлювати об'єктивні судження на основі добре обґрунтованих доказів. Це здатність бачити упущення в аргументах і не піддаватися твердженням, що не мають достатньо підстав [6]. Критичне мислення – це необхідна складова частина медіаграмотності, вміння протидіяти токсичним інформаційним впливам [8].

Майбутній випускник відомчого вищого військового навчального закладу повинен бути здатним до критичного аналізу й обробки інформації, у т. ч. іншомовної; вміти самостійно приймати рішення в обстановці, що змінюється; шукати шляхи правильного рішення професійних завдань. Науковцями доведено: вищезазначені здатності є рисами сформованого критичного мислення майбутнього фахівця будь-якого профілю. Це зумовлює необхідність включення критичного мислення в перелік основних результатів вищої освіти [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему формування критичного мислення розглядали зарубіжні дослідники М. Вейнстайн, А. Кроуфорд, Р. Пауль, М. Ліпман, Д. Халперн та ін.

Дехто погоджується зі словами американського науковця А. Фішера, що «батьком» сучасної традиції критичного мислення вважають Джона Дьюї, американського філософа, психолога та педагога [12]. Ключовим моментом є визнання необхідності активного процесу мислення на противагу пасивному, коли людина лише отримує ідеї або інформацію від когось іншого.

Поняття «критичне мислення» дуже різнобічне, і філософи, когнітивні психологи, психологи-біхевіористи й інші спеціалісти різних галузей характеризують його по-різному.

Сучасна дослідниця проблем критичного мислення Д. Халперн визначає його як «використання таких когнітивних навичок і стратегій, котрі збільшують імовірність отримання бажаного результату. Відрізняється виваженістю, логічністю і цілеспрямованістю. Інше визначення – спрямованість мислення» [10]. Фундатор Інституту критичного читання у США М. Ліпман розглядає критичне мислення як кваліфіковане та відповідальне, яке породжує правильні судження, оскільки засноване на чітких критеріях і є таким, що самокоригується, впливає із конкретного контексту [4]. Учений створив цілісну концепцію критичного мислення: визначив характеристики процесу (самостійне, само себе виправляє, враховує контекст); встановив складники (диспозиції та навички); визначив послідовність (етапи критики); з'ясував функцію (винесення судження); навів основні чинники

виникнення (проблему та діалог); пояснив роль і значення (виховання професіонала та громадянина демократичного суспільства) [7]. В Україні проблема критичного мислення висвітлювалася у роботах Т. Воропай, О. Нікітченко, О. Пометун, О. Тягло, О. Іванової та ін.

Зарубіжні науковці розглядають розвиток критичного мислення на заняттях іноземної мови як: 1) важливий фактор формування комунікативної компетенції (О.І. Федотівська); 2) організовану освітню діяльність із метою розвитку інтелектуальних вмінь критичного мислення (В.П. Муякіна); 3) багатоаспектне явище, що має не тільки освітнє, а й особистісне значення (Н.Ю. Туласінова). Вітчизняний науковець О. Нікітченко розглядає розвиток критичного мислення на заняттях іноземної мови та визначає цей тип мислення як процес аналізу, синтезування й обґрунтування оцінки достовірності (цінності) інформації; здатність сприймати ситуацію глобально, знаходити причини й альтернативи, генерувати чи змінювати свою позицію на основі актів та аргументів, коректно застосовувати отримані результати до проблем та ухвалювати зважені рішення [9].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Іноземна мова має величезний потенціал для гуманітарного виховання, розвитку критичного мислення, пам'яті, творчих здібностей здобувачів освіти у вищих військових навчальних закладах. Проте проблема розвитку навичок критичного мислення під час роботи з аудіотекстами на заняттях з іноземної мови досліджується вкрай рідко і залишається дуже актуальною.

Мета статті полягає в аналізі можливостей технології критичного мислення у навчанні іноземної мови; визначенні педагогічних прийомів формування критичного мислення у навчанні здобувачів освіти під час роботи з іншомовними аудіотекстами.

Виклад основного матеріалу. У ситуації збільшення обсягу інформаційного ресурсу, необхідного для вирішення соціальних і професійних завдань, ефективність професійної діяльності майбутнього фахівця визначається якістю інформаційного забезпечення, що залежить від сформованості навичок збору, аналізу та первинної обробки інформації. За умов єдиного інформаційного простору, за низького рівня володіння іноземною мовою сучасному фахівцеві доступний лише мінімум необхідної професійно значущої інформації з перекладених статей, доповідей і книжок. Тому однією з важливих умов успішної майбутньої професійної діяльності випускника вищого військового навчального закладу є володіння методами збору, обробки, аналізу та передачі інформації іноземною мовою для отримання нового знання про об'єкт, що вивчається. У процесі іншомовної підго-

товки у здобувачів вищої освіти мають бути сформовані не тільки практичні навички (лексико-граматичні та фонетичні) та вміння з усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письма), а й уміння і навички обробляти іншомовну інформацію. Вміти обробляти інформацію різних форм пред'явлення означає вміти систематизувати отриману інформацію, виділяти головні думки та потрібну інформацію, зрозуміти підтекст; зіставляти інформацію з різних джерел, оцінити інформацію з погляду її об'єктивності та достовірності; вміти визначити можливість використання проаналізованої інформації у професійній діяльності. Всі ці вміння пов'язані з розвитком критичного мислення, тобто майбутній фахівець повинен самостійно критично мислити, вміти визначити проблему і шукати шляхи її вирішення, використовуючи сучасні технології, вміти застосувати отримані знання, а також генерувати нові ідеї, творчо мислити. На нашу думку, для розвитку зазначених цілей ми можемо застосовувати таксономію Бенджаміна Блума.

У методиці розвитку навичок критичного мислення найбільш поширеною є класифікація умінь і заснована на ній таксономія педагогічних цілей, розроблена в 1956 р. групою американських психологів і педагогів під керівництвом Б. Блума. Автор виділяє шість складників критичного мислення, що визначають цілі освітнього процесу: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку [1].

Останні три рівня таксономії – аналіз, синтез і оцінка – вчені відносять до критичного мислення, або, як його ще називають, мислення вищого порядку (Higher-Order Thinking), оскільки спочатку відбувається оцінка інформації або ситуації з позиції наявних знань, потім – творче осмислення подальших дій і, нарешті, створення нового продукту, прийняття рішення або оцінка [11]. У зв'язку з непослідовністю у двох останніх рівнях цю таксономію було переглянуто, результатом чого стала поява так званої таксономії Блума – Андерсона. Її відмінності полягають в тому, що автори перейменували деякі компоненти, переставили дві останні категорії й дали їм інше трактування. В оновленій таксономії Блума навчальні цілі відображають не тільки рівні володіння інформацією, а й інтелектуальні операції – пам'ятати, розуміти, застосувати, аналізувати, оцінювати та створювати [11].

Система розвитку навичок критичного мислення передбачає особливу структуру заняття. Основними етапами формування критичного мислення, які науково-педагогічний працівник може застосовувати на практичному занятті з іноземної мови, варто визначити такі: виклик, осмислення, рефлексію [2, с. 27–28]. Зазначені етапи можна співвідносити із традиційними етапами навчання аудіювання: до прослуховування, під час прослу-

ховування та після прослуховування тексту. Розглянемо їх детальніше.

Ціль етапу «виклик» – формування особистого інтересу для отримання інформації. Слід ставити якомога більше питань із теми, з якою належить ознайомитися, що вимагають від здобувачів освіти творчої обробки інформації. Методичними прийомами, які можна використовувати на стадії виклику, є:

- припущення за «ключовими словами» (здобувачі освіти намагаються робити прогнози, що трапиться далі);

- «переплутані логічні ланцюжки» (здобувачам освіти дається завдання, де уривки з тексту, цитати, факти, події, визначних персон тощо потрібно поєднати або записати у хронологічному порядку, за логікою). Інформація, отримана на першому етапі, вислуховується, записується, обговорюється, робота ведеться індивідуально, в парах, у групах.

Під час етапу «осмислення» науково-педагогічний працівник має спонукати майбутніх фахівців до індивідуального пошуку інформації під час прослуховування тексту з подальшим обговоренням у групі, аналізом і закріпленням. На цій стадії можна використовувати такі методичні прийоми:

- «інсерт» (під час аудіювання здобувачі освіти заповнюють таблицю з такими заголовками, як «вже знав», «нове», «думав інакше», «не зрозуміло, є питання»);

- «Ромашка Блума» – методичний прийом, розроблений за педагогічним принципом таксономії Б. Блума та його шести рівнів навчальних цілей у когнітивній сфері [3]. Таксономія знань включає запитання, які:

- спираються на знання здобувачів вищої освіти (запам'ятовування), наприклад: Who ... ? What ... ? Where ... ? When ... ? How ... ?

- перевіряють розуміння: What is the meaning ... ? Can you describe ... ? What is the main idea ... ?

- вимагають застосування: How can ... ? What would you ... ?

- заохочують аналіз: What if ... ? I wonder why ... ?

- сприяють оцінюванню: What is your opinion ... ? Would you agree that ... ?

- вимагають синтезу (створення): How could you ... ? I wonder how ... ? [1].

Постановка запитань є обов'язковою, таким чином здійснюють контроль і самоконтроль, корекцію знань, отриманих під час заняття.

На етапі «рефлексії» здобувачі вищої освіти мають розмірковувати, обдумати отриману з аудіотексту інформацію та включити нові знання у свої уявлення; обговорити, як це змінило їхні думки, бачення, поведінку тощо. Методичними прийомами на цьому етапі можуть бути:

– заповнення кластерів, таблиць;
 – написання есе (після прослуховування та загального обговорення здобувачам освіти за визначений науково-педагогічним працівником час треба написати текст, який повинен вирізнитися своєю індивідуальністю, самостійністю й оригінальністю висловлених думок, аргументованістю);

– організація перехресних дискусій (здобувачі вищої освіти працюють у парах і висловлюють свою думку, потім пари об'єднуються у групи і полеміка триває). Етап передбачає усвідомлення того, що було зроблено на занятті, демонстрацію знань і того, як їх можна застосувати [2]. Створення належить до мислення вищого порядку, що вимагає від здобувачів освіти вміння визначати пріоритети, визначати в тексті суперечності, аргументувати свою позицію, не тільки спираючись на логіку, а й беручи до уваги думку співрозмовника.

Висновки. Таким чином, використання прийомів і методів технології критичного мислення у процесі роботи з аудіотекстами під час навчання іноземної мови є достатньо складним і багатограним, дозволяє зробити заняття більш продуктивним, допомагає здобувачам освіти сформувати навички роботи з різними джерелами інформації. Науково-педагогічні працівники повинні добре орієнтуватися у навчальному матеріалі й ефективно використовувати закладений у ньому потенціал розвитку критичного мислення здобувачів освіти. Участь здобувачів освіти у різних видах діяльності на заняттях з іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі сприяє успішній підготовці майбутніх фахівців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бутенко В.Г. Розвиток критичного мислення засобами іноземної мови у процесі формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх правоохоронців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педа-*

гогіка. 2019. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2019_3_3.

2. Карпенко Є.М. Дидактичні основи формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки : навчально-методичний посібник / за ред. І.В. Самойлюкевич. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 55–58.

3. Козира В.М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТОКІППО, 2017. С. 27–50.

4. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення? *Вісник програм освітніх обмінів.* 2016. № 34. С. 21–35.

5. Пометун О.І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал.* № 2. 2018. С. 89–98.

6. Романова С.М. Розвиток критичного мислення особистості як проблема сучасної освіти. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка і психологія».* 2009. № 2. С. 113–118.

7. Терно С.О. Критичне мислення – середньовічна відсталість? *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2013. Вип. 37. С. 301–306. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2013_37_65.

8. Тягло О.В. Як виховувати вміння протидіяти токсичним інформаційним впливам? *Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту».* Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 459–464.

9. Формування навичок критичного мислення на уроках іноземної мови : навчально-практичний посібник / за ред. О.С. Нікітченко, О.А. Тарасова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2017. С. 7.

10. Халперн Д. Психологія критического мышления. Санкт-Петербург : Питер, 2000. С. 22.

11. Armstrong, P. *Bloom's Taxonomy.* Nashville, TN: Vanderbilt University. 2016. The Center for Teaching. URL: <https://cft.vanderbilt.edu/guides-subpages/blooms-taxonomy/>.

12. Fisher A. *Critical Thinking.* Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 248 p.